

חרתא דאושכפי is קנקנתום

קנקנתום חרתא דאושכפי¹ –

OVERVIEW

There is a dispute between רש"י and תוספות as to the identity of קנקנתום.

פירש בקונטרס אדרמנ"ט² ובשיחור דקתני בברייתא פירש נמי בקונטרס שהוא אדרמנ"ט³ –
ברייתא which the שיחור explained that קנקנתום is אדרמנ"ט, and regarding שיחור רש"י teaches, רש"י also explained that it is אדרמנ"ט.

פירש"י disagrees with תוספות:

ואין נראה דלא תני בברייתא אלא הנך דלא תני במתניתין⁴ –
And this is not correct for the ברייתא (of שיחור) mentions only those 'inks' that are not taught in the משנה (and since קנקנתום is taught in the משנה it cannot be the same as שיחור) –

קנקנתום and שיחור offers his interpretation of תוספות:

ואומר רבינו יצחק דשיחור הוא אדרמנ"ט –
And the ר"י states (as אדרמנ"ט is indeed שיחור ר"י says that שיחור is indeed אדרמנ"ט) –
וקנקנתום הוא כמו שפירש רבינו שמואל בעירובין⁵ (דף יג,א) דהיא קרקע ירוקה –
However קנקנתום is as the רשב"ם explains in עירובין that it is a greenish earth -

שקורין וידרוי"ל⁶ בלע"ז ובערוך לועזי ויטריאול"י –
Which is called ויטריאול"י and in the ערוך he translates it as ויטריאול"י –
ורבינו תם נמי פירש בתיקון ספר תורה שעשה אדרמנ"ט מותר לתת לתוך הדיו לכולי עלמא –
And the ר"ת also explained in his תיקון of ס"ת which he made,⁷ that according to everyone it is permitted to add אדרמנ"ט into the ink to write a ס"ת -

דלאו היינו קנקנתום דאיכא למאן דאסר⁸ בפרק קמא דעירובין (דף יג,א) –
For אדרמנ"ט is not the same as קנקנתום, regarding which there is one who, in the first פרק of עירובין, prohibits using קנקנתום for writing a ס"ת.

¹ חרתא דאושכפי is (usually) translated as black ink used by shoemakers.

² אדרמנ"ט is a black carbon substance (made from partially burnt wood), used for writing and blackening shoes.

³ חרתא דאושכפי (בד"ה ובשיחור) actually says רש"י.

⁴ See (similarly) previous דיו תוספות ד"ה [TIE footnote # 4]. See 'Thinking it over'.

⁵ ד"ה קנקנתום there תוספות See.

⁶ Vitriol; a sulfur iron compound (which appears green).

⁷ Apparently the ר"ת wrote a תיקון instructing how a ס"ת should be prepared.

⁸ עיי"ש. ס"ת. ש. קנקנתום for writing a ס"ת prohibits using קנקנתום ר' ישמעאל or ר' עקיבא.

asks: תוספות

ואם תאמר דבמסכת נדה (דף כ,א) תנן⁹ שחור כחרתא ומפרש דהיינו חרתא דאושפכי¹⁰ –

And I you will say; but in מסכת נדה we learnt in a משנה, it is black like חרת.

And the גמרא there explains, this means like דאושפכי –

ואילו וידריאול"ו ירוקה היא כזכוכית ועל שם כך נקרא וידריאול"ו¹¹ –

However וידריאול"ו is green like glass and therefore (because of its glassy color)

it is called – וידריאול"ו

answers: תוספות

ויש לומר כשמתקנין אותה לתת לתוך הדין¹² אז היא משחרת:

And one can say; that when they prepare the קנקנתום to add it to the ink then it blackens.

SUMMARY

According to ר"י both קנקנתום and שיחור are אדרמנ"ט, while according to the ר"י only שיחור is אדרמנ"ט and קנקנתום is וידרי"ל (which is naturally green).

THINKING IT OVER

Does that mean only כשר בדיעבד or that כתבו באבר וכו' ובשיחור כשר ר' חייא taught that שיחור, etc.¹³ Can we resolve this question from our תוספות?¹⁴

⁹ The משנה on יט,א mentions שחור as one of the five types of דם טמא by a woman. The משנה clarifies that it is שחור (not חרתא as תוספות writes).

¹⁰ See the marginal note that these words דאושפכי, חרתא, do not appear in our text. Rather it says דיו שאמרו.

¹¹ The גמרא states that קנקנתום is דאושפכי, חרתא, which תוספות maintains is vitriol; however vitriol is green and not black as it states in מסכת נדה. According to ר"י who maintains it is אדרמנ"ט it is understood because אדרמנ"ט is black.

¹² See תוה"ר who writes; היא משחרת, דלאחר שנטחנה היטב כמו שמתקנים אותה לתת לתוך הדין, when they prepare it to add it into the ink, it blackens.

¹³ See footnote # 4.

¹⁴ See תפא"י.